

مقدمه

حقوق رقابت در راستای وظایف نظارتی و کنترلی خود، با هر قسم اقدامی که محیط رقابتی بازار را متلاطم سازد، مقابله می‌کند. در گستره مالکیت‌های فکری، دارنده از حقوقی انحصاری برخوردار است که گاه برای وی قدرت بازاری به ارمغان می‌آورد و به ایجاد موقعیت ممتازی منجر می‌شود که ممکن است از آن سوءاستفاده شود. حقوق ضد انحصار سوءاستفاده از موقعیت مسلط را بر نمی‌تابد و به مدد هنجارهایی می‌کوشد تا اعمال یک‌جانبه بنگاه‌های قدرتمند را که با واسطه قرار دادن دارایی‌های فکری خود، قصد حذف رقبا، استثمار فعالان بازار و مصرف‌کنندگان و سوق دادن بازار به سمت مطلوبات خود را دارند، تحت قيودی نظام‌مند درآورد. سوءاستفاده از موقعیت مسلط در حوزه مالکیت‌های فکری واجد ابعاد خاص و پُرچالشی است و همواره زوایای جدیدی از آن هویدا شده که حقوق رقابت را برانگیخته است تا موازین عام خود ناظر به اعمال یک‌جانبه را همساز با تحولات پُرشتاب این عرصه، بازنگری کند و به طریقی به تحلیل رفتارهای بازاری صاحبان حقوق فکری بپردازد که هم دامنه اقدامات محل رقابت فروکش کند و هم گزند ناروایی به حقوق انحصاری ناشی از آفرینش‌های فکری وارد نشود.

در بازارهای نوآوری و فناوری، اتحاد میان شرکت‌ها به شیوه‌های مختلف و با هدف دستیابی به دارایی‌های فکری، مسائل رقابتی غامضی به وجود می‌آورد. از این‌روست که حوزه تمرکزات نیز تحت نظارت جدی حقوق رقابت قرار دارد که در پی آن است تا با کنترل پیشینی اتحادها قبل از نهایی شدن ادغام یا تملک و رصد گسترده اقدامات شرکت برآمده از تمرکز، مانع از شکل‌گیری ادغام‌ها و تملکاتی گردد که موجب کاهش چشمگیر رقابت می‌شوند یا مسیر رقابت مؤثر سایر کنش‌گران بازار را ناهموار می‌سازند. در بازارهای مالکیت‌های فکری، شاخص‌های ارزیابی رقابتی تمرکزات، تحت الشعاع مقتضیات خاص این گستره، به ویژه لزوم تداوم بخشی به فعالیت‌های نوآورانه قرار دارد که مستلزم اجرای متفاوت معیارهای مذکور است.

ارتکاب رویه‌های ضد رقابتی فارغ از آنکه گاه به مسئولیت کیفری و مدنی بنگاه متخلف منجر می‌شود، نیازمند واکنش قاطع مراجع رقابتی است که متولگی اصلی نظارت بر بازار و موظف به مقابله با اعمال مخرب رقابت هستند. نهادهای مسئول به ضمانت اجرای رقابتی مختلفی تجهیز شده‌اند که هر یک متناسب با عملی که نظم رقابتی بازار را مختل ساخته است، به کار گرفته و مانع از تعمیق رویه‌های انحصارگرا یا تکرار مجدد آن‌ها می‌شوند. در این میان، برخی ضمانت اجراها صرفاً متعلق به قلمرو مالکیت‌های فکری هستند که با تحدید هدفمند حقوق انحصاری دارندگان، به شیوه‌های مختلف، به تنبیه بنگاه‌های خاطی می‌پردازند و تعادل رقابتی را به بازار اعاده می‌کنند.

در زمینه سوءاستفاده از موقعیت مسلط، تمرکزات و ضمانت اجرای رقابتی در حقوق ایران، کاستی‌ها و خطاهای زیادی به چشم می‌خورد و هنگامی که پای حقوق مالکیت‌های فکری در میان باشد، نواقص و رویکردهای ناصواب بیشتر عیان می‌گردند. واکاوی رهیافت‌های نظام‌های پیشرو در حقوق رقابت، یعنی حقوق امریکا و اتحادیه اروپا، و همچنین تعمق در برخی راهکارهای مطرح شده در حقوق سایر کشورها و تطبیق یافته‌های آن‌ها با فضای خاص اقتصادی، نوآوری، فناوری و رقابتی ایران، به منظور نیل به کاراترین راه‌حل‌ها که ضمن حفظ ارزش‌های حقوق رقابت، به ارتقای فعالیت‌های خلاقانه و بهبود شاخص‌های فناورانه مساعدت کند، هدف و ضرورتی است که کتاب حاضر در حد بضاعت خود، سعی در تحقق آن دارد.

مطالب این کتاب در سه فصل تنظیم شده است:

در فصل نخست، لازم است با مفهوم سوءاستفاده از موقعیت مسلط آشنا شویم و نقش حقوق مالکیت فکری را در ترسیم چارچوب مفهومی آن تبیین سازیم. تحلیل عناصر مرتبط با دارایی‌های فکری که در ارزیابی وضعیت رقابتی اعمال یک‌جانبه صورت گرفته از سوی بنگاه‌های واجد قدرت بازاری و موقعیت مسلط، نقش آفرینی می‌کنند، اهمیت بسزایی در مباحث این فصل دارد. بررسی رقابتی رویه‌هایی که مصداق سوءاستفاده از موقعیت مسلط هستند و تحلیل زوایای آن‌ها از منظر حقوق مالکیت فکری، در فراز دیگری از این فصل مطرح می‌شود. در این قسمت خواهیم دید که تا چه میزان مقتضیات خاص نظام اموال فکری و نیاز به تقویت کارایی پویا، بر تحلیل‌های عمومی حقوق رقابت تأثیر می‌گذارند و چگونه باید به موازنه‌ای میان مصالح رقابتی و ضروریات ناشی از توسعه فعالیت‌های ابتکاری دست یافت.

در فصل دوم که به مقوله تمرکزات اختصاص دارد، شاهد نگرش کلی حقوق رقابت نسبت به ادغام، تملک و برخی سرمایه‌گذاری‌های مشترک در حوزه مالکیت‌های فکری

خواهیم بود و مؤلفه‌های ملحوظ در برآورد وصف رقابتی این دست اعمال و عواملی را که خنثی‌کننده تبعات منفی تمرکز است در چارچوب خاص آفرینه‌های فکری تحلیل می‌کنیم. در این فصل در خواهیم یافت که ضرورت همگامی با تحولاتی که در بازارهای رو به گذار نوآوری و فناوری رخ می‌دهد، چگونه قواعد موجود رقابتی ناظر به تمرکز را دستخوش تغییرات کرده و لزوم بازخوانی آن‌ها را آشکار ساخته است.

در فصل سوم کتاب حاضر به ضمانت اجرای رقابتی می‌پردازیم و نقش مراجع رقابتی را در پیشبرد اهداف حقوق رقابت از طریق اتخاذ تدابیر نظارتی و مقابله با اقدامات مخل رقابت تبیین می‌سازیم. افزون بر این، در این بخش، اقسام ضمانت اجرای رقابتی را بررسی و به ویژه در ابعاد تمهیداتی غور می‌کنیم که خاص حیطة مالکیت‌های فکری و به نسبت، از تدابیر جدیدی هستند که به مدد مراجع رقابتی می‌آیند تا بتوانند به اهداف خود جامعه عمل بپوشانند. در این فراز می‌کوشیم نشان دهیم که کارکرد شورای رقابت ایران به عنوان متولی امور رقابتی، تحت تأثیر رهیافت‌های ناکارآمد قانونی و رویه‌های ناصواب عملی قرار گرفته است و ضمانت اجرای رقابتی مربوط به مالکیت‌های فکری تا چه حد از استانداردهای معمول فاصله دارند. در پایان، نویسندگان لازم می‌دانند از مدیر محترم گروه حقوق سازمان «سمت»، آقای دکتر قاسم محمدی، به دلیل مساعدت ارزنده ایشان در انتشار اثر تشکر نمایند و تلاش‌های کارشناس ارجمند گروه، خانم مریم فلاح شجاعی، دقت نظر و پراستار محترم، خانم نسیم ترهنده و زحمات بی‌دریغ نسخه‌پرداز و کنترل گرافیک کتاب، خانم مژگان امیری پریان، را ارج نهند.

فارغ از بضاعت علمی اندک نویسندگان، تازگی مباحث حقوق رقابت در عرصه مالکیت‌های فکری در ادبیات حقوقی ایران سبب شده است مطالب مطرح شده از خطا و اشتباهات پُرشمار مصون نباشد. نگارندگان، خود، بر کاستی‌ها واقف و معترف‌اند و سپاسگزار تذکرات و نقدهای عالمانه صاحب نظران و مخاطبانی هستند که با عیان ساختن ضعف‌ها، به بهبود و اصلاح مطالب کتاب یاری می‌رسانند.